

Trnava – spațiu formativ al elitei române ardelen în secolul al XVIII-lea

LAURA STANCIU

În secolul al XVI-lea la ucrainieni sau în veacul al XVII-lea pentru români, cu toate că în momentul discuțiilor care au precedat intrarea acestor Biserici răsăritene în comuniune deplină cu Biserica Catolică s-a vorbit, de regulă, doar despre credință și despre tradiția bisericească, foarte curând s-a văzut că demersul implica și altceva. Presupunerea adaptarea acestor Biserici locale particulare (sub raport instituțional, normativ sau devoțional) la cerințele rigurosului și complexului program după care se ghida Biserica latină, configurat de Conciliul de la Trento, adică programul Reformei catolice. Unul dintre obiectivele majore ale acestuia – care ținea de însăși esența lui și de spiritul său novator și regulator – era crearea seminariilor diecezane. Pe ele trebuia să se sprijine procesul de promovare și impunere pe scară largă a unui nou tip de preot, văzut drept cheia de boltă a întregii mișcări de revitalizare și de transformare a Bisericii. În Răsăritul Europei, aceasta a fost misiunea ce a revenit secolului al XVIII-lea.

„Prin Unire, puteți spera să vă dați fiii la învățătură în școlile și în seminariile catolice, care sunt sau vor fi înființate în acest scop; aici se va purta grija hranei și celorlalte nevoi ale lor cât timp se vor strădui să învețe, ca astfel să se poată ridica bărbați eminenți, care la vremea lor - fie în ordinul bisericesc, fie în cel lumesc - să vă poată aduce servicii vouă, patriei voastre și Bisericii, ba chiar întregii țări și care vor fi de mare folos atât pentru aceasta, cât și pentru voi”¹. Așa suna, în anul 1703, îndemnul iezuitului slovac Martin Szent-Ivány, fost rector și profesor la Trnava. Români au încercat să ducă la îndeplinire promisiunea curând. La sinodul diecezan de la Alba Iulia, din 8 iunie 1702, ei au hotărât selectarea unui număr de cinci tineri români uniți din dieceză, care să poată fi apoi trimiși la studii teologice la universitățile din Roma, Viena, Trnava, Agria și Cluj. De altfel, primul seminarist român, în persoana lui Ioan Giurgiu Pataki, a plecat deja la Roma, în 1705². Această idee forțată născută din unirea românilor cu Biserica Romei a fost un obiectiv urmărit cu consecvență, care s-

---

¹ I. Tóth Zoltán, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*. Traducere din limba maghiară de Maria Someșan, București, Ed. Pythagora, 2001, p. 58.

² Ioan Marin Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740 - 1780), a împăratului Iosif al II-lea (1780 - 1790) și Leopold al II-lea (1790 - 1792). Contribuții privind relațiile româno - austriece*, Oradea, 1994, p. 23, 165.

a validat pe parcursul secolului al XVIII-lea și ale cărui beneficii au început să se întrevadă odată cu epoca lui Inochentie Micu Klein.

Primele spații formative fundamentale pentru elita de rit grec unită cu Roma din Transilvania au fost școlile superioare iezuite, colegiile de la Alba Iulia, Cluj, Trnava. Formația lui Inochentie Micu Klein și a generației sale (să îi amintim doar pe frații Boer, Dobra și Cotore³), în atmosfera iezuită de la Cluj, Trnava, Trenčín sau în cea basilitană de la Munkács a constituit un punct de plecare, un reper și un model, atât pentru generația lui, cât și pentru generațiile care au urmat la cârma episcopiei de la Făgăraș și Blaj.

Întrebarea de la care trebuie să pornim este ce a însemnat școala superioară iezuită în viața novicilor de rit grec ardeleni și ce rol a jucat aceasta în cultura modernă din această zonă a Europei, în condițiile în care literele fundamentale ale Colegiului Iliric Unit de la Trnava, din 22 februarie 1704, specificau clar dreptul românilor uniți de a studia în Colegiu alături de uniții ucrainieni, sârbi și slovaci din Imperiu: „id est, pro Rascianae, Ruthenae, Valachicae et Illirice Juventutis sustentatione et Graeca Ecclesiae cum Romana Unionis promotione fideliter impendatur”⁴.

Colegiile, adică mediul, atmosfera și școala superioară iezuită, au fost matricea formare care le-a asigurat acestor tineri, proveniți din zone și mai ales din tradiții culturale diferite, baza de plecare, le-a deschis orizontul cunoașterii, le-a dat instrumentele, le-a format deprinderile, abilitățile și competențele, le-a oferit apetitul pentru cultură și exercițiu intelectual, adică le-a insuflat rigoarea și disciplina necesară preotului modern de tip occidental.

Cu sprijinul consistent al Vienei, beneficiind de un cadru juridic și politic convenabil, iezuiții au controlat, la începutul secolului al XVIII-lea, principalele focare de educație catolică din Ungaria și Transilvania: facultățile de la Trnava și Cașovia, colegiile de la Buda, Cluj și Győr, deținând, în Ungaria și Ardeal, pe lângă acestea, în 1716, 28 de gimnazii și convicte⁵. Marele merit al

---

³ Mă refer la Ștefan, amintit în matricola Colegiului iezuit din Cluj, în 1723 (la 7 noiembrie 1729 era „scrib și notar jurat” la Cancelaria Aulică transilvăneană din Viena și a devenit, la un moment dat, secretar al guvernului Transilvaniei la Sibiu), la Andrei, menționat în același izvor, între 1711-1717 (devenit și el mai târziu slujbaş - arhivar - la Cancelaria Aulică ardeleană), la Iosif, înregistrat între 1712-1718 și la Francisc, consemnat în treianii 1721- 1724; tot așa, familia Dobra, Joseph, Ladislaus și Petru, coleg de studii al lui Andrei Boer și viitor „director fiscal” (procuror general) al Transilvaniei, la frații Iosif și Gherontie Cotore, care au studiat la Cluj și Trnava etc; vezi I. Tóth, *Primul secol al naționalismului românesc*, p. 177-179.

⁴ Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor.*, p. 24.

⁵ Remus Câmpeanu, Attila Varga, Anton Dörner, *În pragul Europei. Instituțiile transilvane în epoca preriformistă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, p. 27-28. Despre aflulul românilor la Școala iezuită din Cluj și despre rolul acestei școli în formarea elitei românești în

iezuitorilor a fost acela de a fi asigurat o pregătire uniformă, de tip umanist, în toate școlile subordonate, indiferent de spațiul geografic în care se aflau. Performanța învățământului iezuit a avut la bază o extraordinară mobilitate a profesorilor care predau câte un an, maxim patru, la un un colegiu, aceeași disciplină sau discipline apropiate, complementare⁶. Programa lor de învățământ, organizată pe trei cicluri de învățământ: logica, fizica și etica-metafizica, urmată și de alte ordine călugărești⁷, cu mici modificări, era cea mai solidă și cea mai bine încheșată dintre toate programele de studii catolice. *Ratio atque Institutio Studiorum Societas Jesu*, pe scurt *Ratio Studiorum*, formulat în 28 de capitole, redactat de comisia condusă de Claudiu Aquaviva în anul 1586, reconfirmat și reeditat în 1591 și 1599, s-a menținut aproape trei secole, fără a suferi schimbări esențiale. Documentul stabilea categoriile de gimnazii sau de școli superioare, tematicile de curs sau de examen, principiile de organizare a activității educaționale și orarul de învățământ în forme foarte riguroase și durabile. Din anul 1735, programa parțial restructurată de către iezuitul Molindes, sub titlul *Instructio privata seu Typus cursus annui pro sex humanioribus classibus in usum magistrorum Societatis Jesu editus*⁸, a fost introdusă în toate spațiile de învățământ iezuit, inclusiv la Trnava și Cluj. Ea prevedea intensificarea studiului istoriei, o materie până atunci neglijată. Carol al VI-lea, în patenta sa, *Über die Ordnung und Einrichtung der Schulen*, introducea suplimentar clauza conform căreia profesorii din școlile iezuite trebuie să fie cunoscători de limbă germană⁹. În temeiul acestor transformări, începând cu anul 1750, în zona Carpaților, cele mai importante trei colegii iezuite erau considerate cele de la Trnava, Cașovia și Cluj¹⁰.

Pentru români, totul a început cu epoca lui Inochentie Micu Klein și a continuat cu oamenii aleși de Klein, pe care el a reușit să îi trimită la școlile iezuite ale vremii. Absolvind filosofia la Cluj, Inochentie Micu s-a înscris, pentru anul școlar 1725-1726, la Facultatea de Teologie a Universității, tot iezuite, din

---

secolul al XVIII-lea, vezi și p. 57-61, precum și Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea românească din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 109-120.

⁶ Vezi în acest sens Ladislaus Lukács, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551-1773)*. Romae, 1987. Institutum Historicum S.I., vol. I: A-H, Romae, 1987; vol. II: I-Q, Romae, 1988; vol. III: R-Z, Romae, 1988.

⁷ István Mészáros, *Az Iskolaügy Története Magyarországon 996-1777 között*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1981, p. 445.

⁸ István Mészáros, *Magyar Nevelés és Iskolatörténet Kronológiája 995-1996*, Budapesta, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, p. 26.

⁹ Câmpeanu, Varga, Dörner, *În pragul Europei. Instituțiile transilvane în epoca prerreformistă.*, p. 28.

¹⁰ István Mészáros, *A Katolikus Iskola Ezeréves Története Magyarországon*, Budapesta, 2000, p. 130. William V. Bangert, S.J., *Istoria iezuiților*. Traducere de Marius Talos, S.J. Cuvânt înainte de P. Olivo Bosa, S.J., Cluj, Editura Ars Longa, 2001, p. 417-426.

Trnava (din părțile Slovaciei). Admiterea la Facultatea de Teologie era condiționată, în sistemul de învățământ al ordinului iezuit, de isprăvirea prealabilă a celor trei ani de filosofie¹¹.

Trnava a fost timp de 300 de ani (1541-1822) centrul catolicismului și culturii în partea neocupată de turci a Ungariei. În anul 1635, Episcopul Pazmany a fondat în Trnava un colegiu iezuit, cu o Facultate de Filosofie și Teologie; mai târziu a venit și cea de Drept, iar ulterior cea de Medicină. Aici au învățat și au fost profesori slovaci, germani, olandezi, maghiari, cehi, croați, spanioli, români, toți vorbitori însă de limba latină¹². Se școleau la iezuiți cei din înalta societate a Ungariei, Germaniei, Slovaciei, Croației, nobili, burghezi, slujitori regali, slujitori ai bisericii, funcționari de stat sau clerici. Orașul era împânzit cu mănăstiri și școli pe lângă aceste mănăstiri¹³. Chiar dacă după incendiul devastator din anul 1683 mulți s-au refugiat în afara orașului, Trnava a rămas pentru slovaci centrul de limbă, național și religios cel mai puternic al vremii. Orașul a fost denumit *Roma slovacă* datorită numărului mare de biserici și de turnuri ale mănăstirilor și ale bisericilor din oraș. Aici își aveau sediul, începând cu secolul al XIV-lea, trinitarieni, ursulinele, franciscanii, clarisele și iezuiții, ultimii, desigur, oficiind în Biserica Universității¹⁴. În epoca de glorie a Trnavei (secolele XVII-XVIII), orașul avea o populație de 6800 locuitori, dintre care 1400 erau clerici și auditori în Universitate, cam 20% din totalul locuitorilor fiind legați de Universitate¹⁵, perioadă în care toate bisericile localității au fost re decorate în stil baroc.

În perioada în care școlile din Trnava au fost frecventate, pe urmele maghiarilor ardeleni, de românii uniți, gimnaziul iezuit de șase clase era frecventat de 580 – 650 de elevi. În anul 1760 existau trei școli triviale, cu 159 de băieți și 54 de fete; școala mănăstirii ursulinelor era frecventată de 80 de fete, iar gimnaziul iezuit de 416 elevi. În anul 1778, aceste școli erau frecventate de 858 de elevi, iar din totalul de 932 de studenți, în anul 1768, 154 erau teologi, iar dintre ei 42 erau iezuiți¹⁶. Începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, din inițiativa episcopului Iosif De Camillis și cu sprijinul cardinalului Kollonich, Trnava găzduia și un seminar greco-catolic. De asemenea, tot cu finanțarea

¹¹ Francisc Pall, "Formația școlară a lui Inochentie Micu-Klein", în *Apulum*, XIX, 1981 p. 236.

¹² Branislav Varsik, „Národnostný problém trnavskej university”, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, Veda, 1987, p. 103-106.

¹³ Vendelín Jankovič, *Trnavská univerzita*, Bratislava, 1995, p. 55-72.

¹⁴ Maday, Josef, „Tyrnau: die "Perle unter den Königstädten Ungarns" und "das slowakische Rom", în *Karpaten Jahrbuch. Kalender der Karpatendeutschen aus der Slowakei*. Jahrgang 28, Stuttgart 1976, p. 64-69.

¹⁵ Štefan Kazimír, „Univerzita a mesto Trnava“, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, Veda, 1987, p. 237-238.

¹⁶ *Ibidem*, p. 240.

cardinalului Kollonich, era în spiritul timpului ca tiparul seminarului să editeze cu litere chirilice, pentru a publica cărți de literatură religioasă pentru pentru români, ucrainieni, ruteni, sloveni, croați din Imperiul Habsburgic, cu caractere chirilice, în limbile croată, slovenă, sârbă, română, ucraineană¹⁷. A fost, de altfel, și locul unde a apărut celebrul *Catebism* al lui De Camillis, publicat în anul 1698¹⁸ și tradus de către Ivan Kornyc'kyi din limba latină în limba ruteană și tipărit, ulterior, în ediții succesive¹⁹.

Colegiul iezuit se situa lângă porțile de Sud ale orașului, iar iezuiții l-au preluat de la dominicani (înainte a fost a piariștilor din 1305) și l-au avut în patrimoniul lor din anul 1615. În anii '50 – '60 ai secolului al XVIII-lea²⁰, colegiul de la Trnava s-a extins și a fost modificat (complexului i s-a adăugat o clădire cu numele de *Transylvania*). Cea mai importantă reconstrucție a clădirilor s-a petrecut între anii 1753-1761, când Eszterházy Miklós a donat 80000 piaștri pentru reconstrucția edificiului. Atunci s-a clădit acea parte a complexului numită *Gallia* (care adăpostea în epocă Biblioteca Colegiului și Observatorul astronomic, pe cinci nivele).

Colegiul era locul unde locuiau și lucrau monahii iezuiți, dar ei aveau nu numai biserica, ci mai multe capele unde slujeau. După *Historia domus*, apărută la Trnava, în 1772, populația Colegiului era formată din 62 de *pateri*, călugări hirotoniți, 19 frați coajutori, 46 de novici. În total, trăiau în Colegiu 127 de persoane. Majoritatea *paterilor* erau profesori universitari; ei erau amintiți ca doctori sau profesori, iar alături de ei erau amintiți și cinci profesori, preoți seculari, ultimii aparținând de dieceza de Esztergom. Coadjutorii se îngrijeau de casă și de locatarii ei, adică făceau curat, spălau, pregăteau masa. Locuințele se aflau în partea numită *Croatia*, dar și pe nivelele de sus ale părții numite *Hungaria* și *Transylvania*. Locuințele erau personale, fiind compuse dintr-un pat, un scaun, o masă, o bancă de rugăciune, un dulap, un pupitru pentru scris și o perdea; de asemenea, în fiecare cameră exista câte o baie; locuințele comune (cele pentru mai multe persoane) adăposteau bolnavii sau musafirii. Toaleta era comună și era așezată lângă clădirea *Transylvania*. Încălzirea se făcea cu lemne și

¹⁷ Hadrián Radváni, „Knižnica a knižtlačiareň trnavskej univerzity“, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, Veda, 1987, p. 214.

¹⁸ Paul Robert Magocsi, Bohdan Strumins'kyj, „The first Carpatho-Ruthenian printed book“: în *Harvard Library Bulletin*, vol. XXV, nr. 3, iulie, Cambridge, 1977, p. 292-309.

¹⁹ Inclusiv ediția de la 1726. Vezi *Catebismul lui Iosif de Camillis*. Trnava, 1726. Prefață: Iacob Mârza. Transcrierea textului, studiu introductiv, îngrijirea ediției: Eva Mârza. Studiu teologic, note de specialitate: Anton Rus. Bibliografie selectivă, indice: Eva Mârza, Anton Rus. Sibiu, Edit. Imago, 2002. Acest *Catebism* se găsea, de altfel, și în Biblioteca Blajului la 1747. Vezi Magdalena Tampa, „Din începuturile bibliotecii de la Blaj. Despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747“, în *Biblioteca și cercetarea*, vol. III, București, 1979, p. 126-145.

²⁰ Jozef Šimončič, *Mojej Trnave k Dejínám Trnavy a okolía*, Trnava, B-print, 1998, p. 42 - 44.

cărbune din lemn, în sobe de teracotă (locul de depozitare a celor 410 mc de lemne fiind afară, pe coridor). Studenții locuiau în partea numită *Hungaria* și *Transylvania*, la nivelele de sus, iar studenții mai tineri lângă locuințele profesorilor²¹. Pentru cele necesare traiului curent, în perioada 1692 - 1772 au existat în Colegiu un bucătar și doi ajutoari de bucătari, care erau ajutați de alți trei; inventarul bucătăriei cuprindea 1100 farfurii din tablă și aramă, oțet, vin, ulei, sare, căni, pahare etc. Toate cele necesare traiului în Colegiu se cultivau în gospodăria proprie, pe domeniul Colegiului; existau pășuni pentru animale, un iaz (heleșteu) pentru pești, viță de vie, carmangerie, farmacie proprie, o vinotecă – sub clădirea *Transylvania* - cu 34 de butoaie, 5-110 urne, cu aprox. 250-5500 litri etc; existau trei croitori și un cizmar, iar la primul nivel al clădirii *Transylvania* era o spălătorie cu 12 lăzi pentru îmbrăcăminte.

În ceea ce privește petrecerea timpului liber, Colegiul avea 3 grădini, care aveau și rol de parc, pentru promenadă. De asemenea, tot pentru divertisment, la primul nivel, în *sala* exista o masă de biliard, iar din Colegiu se organizau excursii cu căruțe și cai; existau în acest sens, în gestiunea Casei, opt calești, două șarete și patru staluri pentru cai. În Colegiu se organizau și spectacole de teatru, începând din 1692, finanțate tot de Eszterházy Miklós, pe teme istorice și biblice, dramatice și alegorice²².

Locul cel mai important al Colegiului rămânea biblioteca. Ea era organizată tematic în douăzeci de grupări: medicină (137), astronomie (108), matematică, fizică, farmacie (79), având 15.221 de cărți în 1773, dintre care 507 ms.; exista și o colecție numismatică și de medalii, care conținea un număr de 5376 de bucați. Biblioteca era în răspunderea unui prefect ajutat de un student de la filozofie sau teologie; din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în unii ani erau chiar doi prefecți, dintre care unul numai pentru biblioteca de catehetică, unde erau incluse volumele de predică; printre prefecții acestei perioade îl găsim și pe Francisc Kéri. Primul catalog al acestei biblioteci, *Catalogus Librorum*, datează din anul 1710. El cuprindea 25 lucrări în limba slovacă; ulterior, cataloagele s-au înmulțit, avem, astfel, evidența cărților în 1743, 1758, 1761, 1763, 1770, 1772 și 1774. Odată cu anul 1743, se făcea catalogarea după limbi (*Libri Latini, Hungarici, Slavonici, Ilyrici et Coatici, Germanici Gallici*); iar în cazul cărților latinești, se făcea o catalogare tematică (*Ecclesiastici,*

---

²¹ Haiman György, *A nagyszombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára*, 1773, Budapesta, Balassi, 1997, p. 14-26.

²² Magyar Országos Levéltár, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica*, 236d [...], f. 311r – 330v: *Diarum Academicum pro Anno 1692*; Haiman, *A nagyszombati jezsuita kollégium*, p. 43-71.

*Scripturistici, Ascetici, Vitae, Philosophici, Historici, Humanistici, Juristae, Philosophici, Mathematici, Varii*²³).

Desigur, fondurile bibliotecii reflectă profilul umanist al școlii, programa tridentină urmată deopotrivă de profesori și de elevi. Din colecția de cărți, remarcăm actele Conciliului tridentin, E. Alvarez, *Syllabus vocabulorum grammaticae in Hungaricam et Germanicam linguam converso-rum*. (1733), T. Gonzalez, *Breve compendium doctrinae* (1698), J. Rajcsányi, *Itinerarium athei ad venatis deducti* (1737), G. Kapi, *Institutiones Christianae de trinitate* (1732), Ignatius de Loyola, *Exercitia spiritalia* (edițiile din 1679, 1721), lucrările lui C. Peichich: *Mahometanus dogmatice instructus* (1717), *Concordia orthodoxorum patrum orientalium et occidentalium* (1730), lucrările lui M. Szentiványi: *Ratio status futurae vitae* (1699), *Opusculum Polemicorum* (1730), *Analysis seu resolutio* (1753), *Castigatio illusoriae* (1704), *Cavillationes modernorum acatholicorum* (1709), *Doctrina fidei Christianae* (1708); lucrările lui G. Hevenes: *Alphabetum angelicum* (1716), *Calendarium eucharisticum* (1714), *Opusculorum* (pars 1-2, 1714), *Flores Indici* (1714), *Flores quotidiani* (1714), *Fructus Indici* (1714), *Victoriae Marianae* (1714), *Ungaricae sanctitatis indicia* (1737), actele dietelor din 1723, 1729 (*Articuli diaetales anni 1723, 1729*)²⁴.

Cu excepția unei întreruperi de un an (20 decembrie 1726 - 1727), cât timp a fost novice la Colegiul iezuit de la Trencin²⁵, în perioada 1726 - iulie 1729, Inochentie Micu a audiat cursurile Facultății de Teologie la iezuiții din Trnava, unde se știe că a studiat, simultan, timp de doi ani, și dreptul canonic²⁶. Aici, la Facultatea de Teologie, existau trei grade academice: bacalaureatul, licența și doctoratul, iar obiectul central în toți cei patru ani de studii era

---

²³ Hadrián Radváni, *Knížnica a knižničiareň trnavskej univerzity*, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, Veda, 1987, p. 209-221. Haiman György, *A nagygyombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára*, 1773, Budapesta, Balassi, 1997, p. 231-284.

²⁴ *Ibidem*. MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, Lajstrom mutatóval*, Coll. Tyrnaviense, 149, fasc. 11, nr. 48, f. 165v-167r: *Catalogus Librorum in Camera Patres Regentis existentium*.

²⁵ Regulile pe care trebuiau să le respecte novicii erau foarte stricte. Astfel, ei nu puteau primi vizite nici de la neamuri, decât în prezența unui reprezentant al „superiorului” noviciatului; corespondența le era, de asemenea, cenzurată; în interiorul noviciatului nu aveau voie să stea de vorbă decât cu persoanele desemnate de superior; trebuiau să se spovedească din opt în opt zile; li se recomanda o strânsă obediență față de învățătura bisericii și conformare rânduielilor Societății. Tot așa, trebuiau să fie prezenți la explicarea catehismului, să se exerseze în predici de probă, să postească. Totuși, li se cerea să nu exagereze cu asceza în mortificări, abținente, veghi., penitențe, ci totul să se facă cu măsură, fără dăunarea sănătății, iar cazurile de îmbolnăviri să le servească la edificarea sufletească. În timpul noviciatului și în casa de probă, în general, nu se urmau studii propriu-zise, însă, acei novici care se pregăteau să devină predicatori și confesori puteau să facă studii în acest scop, iar în ceea ce privește eventualele alte studii, ele erau lăsate la aprecierea superiorului noviciatului. Vezi Pall, *Formația școlară a lui Inochentie Micu-Klein*, p. 235-238.

²⁶ *Ibidem*, p. 231-238.

teologia scolastică. *Ratio studiorum* prevedea predarea filosofiei după Aristotel, dar sistemul lui Aristotel era tălmăcit prin filiera autorilor creștini, având drept fundament *Summa theologiae* a Sfântului Toma de Aquino din secolul al XIII-lea. Din punctul de vedere al filosofilor din Trnava, autoritatea era reprezentată de Biblie, apoi de Biserică și de Sfinții părinți. Cuvântul principal trebuia să fie credința, și nu rațiunea. Din aceeași perspectivă, primul loc era ocupat de teologie, iar cel ulterior de filosofie. Scolastica avea menirea să facă față Reformei, nu doar prin învățătura lui Aristotel, ci și printr-un adevărat sistem care se baza și el pe Toma de Aquino, dar prelua modelul de dascăl și filosofia secolului al XVII-lea, în speță, filosofia lui Descartes și a lui Leibniz. Sistemul a fost perfectat de F. Suarez în secolul al XVII-lea, ca principal reprezentant al noii scolastici, căruia i s-au alăturat P. Fonseca și F. Toletus²⁷. Tot aici se mai audiau și o serie de alte cursuri, ca cele de comentare a sfintei scripturi, de cazuistică (adică despre „cazurile de conștiință”), de controversă (pentru combaterea ereziilor), de drept canonic, de limbă ebraică. Cursurile în Colegiu erau organizate astfel: primul ciclu, anul I, dimineața 2 ore de logică și metafizică, după masă 2 ore logică și metafizică; ciclul doi, dimineața, logică-metafizică și după masa 2 ore de matematică. Anul II, primul ciclu, dimineața, 2 ore fizică, după masa 2 ore fizică; ciclul doi, dimineața, 2 ore fizică și după amiaza câte o oră, una de fizică și una de etică²⁸.

În timpul studiilor de teologie ale lui Inochentie la Trnava, Gorgei predă aici, potrivit propriei sale mărturisiri, *Sfânta Scriptură*, iar Jánosi, care declara că îl cunoștea pe Inochentie din perioada acestor studii, profesa în cadrul aceleiași universități *gramatica* și *poetica*. Inochentie își făcea studiile sale la Trnava în calitate de bursier, de rit unit, al „fundației ianiene” - după numele lui Franciscus Jány, episcop de Sirmiu -, la seminarul Sfântului Adalbert (*Adalbertinum*), care se afla tot sub conducerea iezuiților²⁹. Pe lângă gimnaziile sau, în general, colegiile importante, cum erau și cele din Cluj și Trnava, existau internate sau cămine (*convictus*), unde elevii primeau locuință și masă gratuit sau la preț redus, ori chiar îmbrăcăminte, în temeiul unor fundații de binefăcători³⁰.

²⁷ Teodor Münz, Marianna Oravcová, „Filozofické myslenie na trnavskej univerzite”, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, Veda, 1987, p. 108-120.

²⁸ Mészáros István, *Az Iskolaiügy Története Magyarországon 996-1777 Között*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981, p. 473-479.

²⁹ Pall, Formația școlară a lui Inochentie Micu-Klein, p. 231-238. De asemenea, pe tot parcursul secolului al XVIII-lea și uniții din dieceza de Munkacs, românii și rutenii, studiau tot la seminarul Sf. Adalbert de la Trnava. Vezi Ovidiu Ghitta, *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmăr în primul ei secol de existență (1667 - 1761)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 254.

³⁰ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, Lajstrom mutatóval*, Coll. Tyrnaviense, 149, fasc. 11, nr. 39, f. 114r-135v; MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, Lajstrom mutatóval*,

Printre iezuiții profesori care s-au remarcat la Trnava și care sunt consemnați în arhiva Colegiului i-am remarcat pe Martin Szent-Iványi, doctor în teologie, care era deja în mai 1692 rector al Colegiului de la Trnava³¹. El este autorul lucrării *Dissertatio chronologico-polemica de ortu, progressu, ac diminutione schismatis Graeci, atque Graeci Ritus Ecclesiae, cum Romana Ecclesia, tot votis exoptata Reunione* (apărută la Trnava, în 1703), unde aplica, în cercetarea sa, atât consultarea sistematică a Sfintei Scripturi, cât și a Sfinților Părinți. De altfel, chiar ediția menționată era cunoscută în mediul românesc de la Blaj de mai târziu și folosită drept sursă în argumentațiile istorice și de către reprezentanții *Scolii ardelenne*³². Era o lucrare cu un posibil rol de manual (îndrumar sau ghid), ce făcea trimiteri la textele teologice fundamentale, sintetiza problemele prezentate, dezbătute și, probabil, comentate în baza bibliografiei la cursurile frecventate de Petru Aron, Grigorie Maior și Gherontie Cotore la Trnava. Un alt profesor a fost Cristofor Peichich, iezuit, doctor în teologie. În anul 1694, era decanul Facultății de Filozofie³³. El era autorul lucrării *Speculum veritatis inter orientalem et occidentalem ecclesias* [...]. Ambii profesori, cu personalitatea și lucrările lor, știm că l-au influențat pe alumnul ardelean Gherontie Cotore în formarea lui intelectuală și în redactarea unui punct de vedere românesc tridentin referitor la relația dintre răsăriteni și latini³⁴.

În anul 1699, profesorul de *logică* era Paul Bartakovics (nobil maghiar și slovac); *fizica* era predată de Paul Jugovics; Martin Landany și Tomas Budai la primul an de Teologie³⁵. În 17 aprilie 1722, în Colegiu sunt consemnați

---

Coll. Tyrnaviense, 149, fasc. 11, nr. 48, f. 169r-171r: *Elenchus Foundationum Capitalium ex Tabella specificans Coll. Gen. Cleri B. Apostolici*. Conform *Informatio de Statu praesenti Fundationum Collegij Generalis Cleri*, f. 114r-f. 135r, era vorba despre diversele fundații care susțineau la studii alumnii la Trnava; rolul acestora era de a aduna fonduri prin care contribuiau bisericile din diversele eparhii (provincii), eventual nobilii, episcopii care donau aceste sume pentru întreținerea alumnilor. Dintre aceste fundații, enumerăm: *Fundatio Agriensis* (îi susținea pe transilvăneni); *Fundatio Nagyfalviana*; *Fundatio Simandiana*; *Fundatio Szent Györgyiána* (destinată exclusiv diocezei din Transilvania); *Ex Fundatione Szent Thamasiana* (care întreținea patru alumnii transilvăneni); *Ex Fundatione Thelegdiana* (pentru dieceza de Nitra); *Ex Fundatione Turkoviciana sive Bajmoczensis* (pro districtu Bajmoczienii); *Fundatione Losyano-Lippaiana* (Pozoniensi); *Fundatio Losiana*; *Fundatio Praepositura V. Buda*.

³¹ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, 236d, 10*. *Az egyetem és a tanulmányi ügyek iratai (1629-1767)*, f. 304, 306. Vezi și *Ibidem*, f. 331r, 333r.

³² Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, Buda, 1834, p. 148: „Martinus Sent-Iványi, carele la anul 1703 din porunca lui Leopoldus Colloniț, primatului de la Strigon, au scris o Dissertație și o au dat la tipariu [...]”; mai nou, despre Martin Szent-Ivány (1633-1705), vezi, *Slovenský biografický slovník*, V, zvázot, R-S, Martin, Matica slovenska, 1992, p. 206-207.

³³ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, 236d* [...], f. 337v.

³⁴ Laura Stanciu, *Între Răsărit și Apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni (prima jumătate a sec. al 18-lea)*, Cluj-Napoca, 2008, p. 137-152.

³⁵ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, 236d* [...], f. 350r.

următorii dascăli: P. Franciscus Roup, doctor în filosofie, decan la Facultatea de Filozofie; P. Ioan Korneli, doctor în filozofie, profesor de metafizică la Facultatea de Filozofie; P. Leopold Wezinger, doctor în filozofie, preda fizica; P. Ioan Simeczi, doctor în filozofie, profesor de *Logică*; P. Sigismund Ruman, doctor în filozofie, profesor de *Controverse*, era decanul Facultății de Limbi și Secretarul general al Colegiului³⁶. Pentru anul 1723 îi cunoaștem pe următorii profesori: P. Francisco Kiriss (rector); P. Laurentio Tapolcsáni (cancelar); decanii, la Teologie: P. Josephus Praschen; la Filozofie: Joannis Karj; la Limbi: P. Francisco Czunovics³⁷. Pentru anul 1738, rector era P. Ioannes Kazi, cancelar P. Francisc Szedelar, decan la Teologie a fost Paul Beniovski, decan la Drept Ioannes Szegedi, decan la Filozofie Georgio Arvai; decan la Limbi Ioannes Földessi³⁸, pentru ca, în septembrie 1740, decan la Teologie să fie P. Ioannis Kazy³⁹, în timp ce P. Gabriel Graff era rectorul Colegiului⁴⁰. Pentru anul 1751 l-am găsit și pe Francisc Kéri, cel cu care știm că Sofronie a purtat disputații teologice în limba greacă⁴¹.

Corpul profesoral reunit la Colegiul din Trnava a avut preocupări în toate domeniile științifice ale vremii specifice iezuiților (teologie, matematică, fizică, astronomie, geografie, polemică) și a publicat într-o mare diversitate de titluri puncte de vedere importante în dinamica științifică și didactică a epocii. Pentru formarea clerului român la Trnava importante au fost literatura catehetică și teologia polemică, deopotrivă cu literatura istorică născută aici. Dintre personalitățile care au scris în domeniul istoriei îi reținem pe Timon Sámuel, care, în 1701 și 1702 publica din lucrările sale: *Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum topographia historico-geographice descripta et comprehensa*; iar în 1714 și 1715 edita o istorie maghiară: *Synopsis novae chronologiae regnorum Hungariae, Croatiae, Dalmatiae*; de asemenea, tot atunci apărea ultima carte de istorie publicată la Trnava a lui Tursellinus, *Epitome historiarum a mundo condito*; în 1729, Túróczy László publica o istorie maghiară: *Ungaria suis cum regibus compendio data*; iar în 1732 și 1733: *Compendium historicum de regnis et aliis orbis provinciis*; în 1735, s-au publicat cele 6 volume din *Rudimenta historica, sive brevis facilisque methodus iuventutem orthodoxam notitia historica imbuendi, pro gymnasiis Societatis Jesu*; tot în

---

³⁶ *Ibidem*, f. 477r.

³⁷ *Ibidem*, f. 479r.

³⁸ *Ibidem*, f. 480v.

³⁹ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, Lajstrom mutatóval*, Coll. Tyrnaviense, 149, fasc. 12, nr. 50, f. 112r-112v. Vezi și în Lukács Ladislaus, *Catalogus generalis [...]*, vol. II.

⁴⁰ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica, Lajstrom mutatóval [...]*, f. 113r. Vezi și în Lukács Ladislaus, *Catalogus generalis [...]*, vol. I.

⁴¹ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902, p. 167.

1735, Timon Sámuel a dat la tipar două mari istorii ale Ungariei: *Imago antiquae Hungariae representans terras, adventus res gestas gentis hunnicae historico genere strictim perscripta*; *Imago novae Hungariae, representans regna, provincias, banatus et comitatus dititionis Hungariae historico genere strictim perscripta*. În 1712 apărea lucrarea lui Koller Imre Ferenc, *Idea principum in sapientia coronata Mathiae Corvini*, iar în 1745 se publica *Epistolae Mathiae Corvini regis Hungariae*; în 1738, iar, ulterior, în 1741, 1744 apărea lucrarea lui Kéry Ferenc, *Epitome historiae Byzantinae*; în 1747, 1760, 1764, 1769 se publica *Imperatores ottomanici a coepta Constantinopoli cum epitome principum turcarum*; în 1712 Földváry Mihály publica teza *Questiones historicae de rebus hunnicis, avaricis et hungaricis*, temă reluată de către Pray György⁴².

Pentru perioada de care suntem în mod special interesați (1724-1746), conform puținelor date păstrate în arhive, putem să ne facem o imagine asupra vieții studentești din Colegiu. În evidența cheltuielilor pe anul 1726, când Inochentie Micu se afla acolo, la Colegiul de la Trnava figurau trei iezuiți, 15 alumni clerici, 18 alumni seculari, 7 alumni *in convictus*, 16 *convictores solventes* (bursieri?), 21 *familia*, 80 de persoane și 13 studioși săraci. Pentru anul 1730, în aceeași evidență figurau trei iezuiți, 18 *alumni clerici*, 35 *alumni seculari*, 7 *alumni in convictus*, 10 *convictores solventes* (bursieri?), 23 *familia*, 96 de persoane și 14 studioși săraci⁴³.

În februarie 1738, probabil colegi cu Petru Aron și Grigorie Maior, erau Josephus Handrilla, studios împătimit⁴⁴, Michael Pinter, Nilles Gramaterius, Franciscus Bartosik⁴⁵. Ei suțineau oral examenul de finalizare a studiilor, care se desfășura în prezența decanului și consta din prezentarea unui punct de vedere, punctat cu întrebări formulate de autoritățile civile locale, susținători (ocrotitori, mecena) urmate de răspunsurile celor examinați.

Ca oriunde și oricând, în viața studentească apăreau și evenimente excepționale, desigur, consemnate în actele vremii. În perioada în care își făceau studiile acolo Petru Aron și Grigorie Maior, periodic era relatată câte o întâmplare când, cu privire la un număr de studenți din Colegiu, autoritățile locale (nobili senatori), în funcție de gravitatea faptelor lor, reclamau prefectului de studii luarea unor măsuri. Se solicita pedepsirea studenților fie pentru perturbarea liniștii publice, tumult, gălăgie, fie pentru dezordine.

---

⁴² Mészáros István, *A tankönyvkiadás története Magyarországon*, Tankönyvkiadó, Budapest-Dabasi Nyomda, Dabas, 1989, p. 37 - 44. Tema a fost reluată de către Pray György în 1764 și 1775 (*Supplementum ad annales veteres hunnorum, avarorum et hungarorum congestos*). Pray a scris despre *De institutione ac venatu falcorum* pentru prima dată în 1749. De altfel, aceste cărți de istorie, aparținând lui Turóczy, Katona, Kazynczy, Schwandtner, Pray, intitulate *Supplementuma*, se vindeau la Trnava cu schimbul unei sume în jur de 10 creițari.

⁴³ MOL, Magyar Kamara Archivum, *Acta Jesuitica*, 236d [...], f. 398v-399r.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 403r-408v.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 410r-417v.

Studentii nominalizați, la 1738, de exemplu, pentru asemenea fapte erau: Franciscum Horvát, Ioannes Holló, Josephus Pap, Ioannes Takácsy, Martinus Slavinsky, Franciscus Vizmándi, Ladislau Farkas, Paul Körmendi, Franciscus Stahalik și Ioannem Tephiza⁴⁶. Alteori se ajungea ca din diferite motive - datorii, deranjarea liniștii publice etc. - studenții să facă chiar închisoare⁴⁷.

Dintre cei mai cunoscuți care au studiat la Trnava, s-au format acolo și au făcut carieră în Imperiul Habsburgic, remarcându-se apoi în alte centre, la Buda sau la Viena, îi amintim pe Révay Mihály (Trnava 1688), Szent Iványi Márton (1692-1693), Adam Fitter (la Trnava 1697-1714), Hevenes Gabriel (1697-1714), Kappi Gábor (1691-1712), Ferenc Rákóczi II (1704-1706).

Generația protejată și îndrumată de Inochentie Micu, formată din Petru Pavel Aron, Grigorie Maior, Silvestru Caliani, Iosif și Gherontie Cotore, Daniil Marginai, Atanasie Rednic, s-a instruit, format și cunoscut în mediul iezuit al vremii. La Cluj, Aron fusese, în 1730, coleg de clasă cu Caliani, dar apoi îl depășise; începând cu anul 1736, a urmat Filosofia la Trnava, astfel încât a avut posibilitatea, la Roma, să fie admis direct în clasa de Teologie, terminându-și studiile, în anul 1744. Maior și Caliani au fost nevoiți să parcurgă la același Colegiu Urban din Roma și primii doi ani de Filosofie. Ei s-au repatriat abia în 1747, venind prin Viena – unde l-au reîntâlnit pe Aron. Aron, Caliani și Cotore se cunoșteau bine între ei de la Blaj. Ceva mai izolați de grupul celor trei era Grigorie Maior - care învățase la Trnava, unde îi cunoscuse pe Gherontie Cotore și Petru Aron (cândva între 1736-1740). Dintre ei, Atanasie Rednic era cel mai tânăr și petrecuse cei mai mulți ani la Cluj, după plecarea celorlalți⁴⁸. Aron îl cunoscuse pe Rednic la Viena, atunci când ajunsese acolo însoțindu-l pe episcopul Inochentie Micu. La Roma, relațiile dintre ei s-au schimbat, se pare. Maior, deși îl cunoscuse pe Aron la Trnava, se apropiase mai mult de Caliani, urmând împreună cursurile de Filosofie, iar Aron, înmatriculat la *Colegiul Urban* direct la clasa de Teologie, a rămas izolat de grupul celor doi, singur. Daniil Mardsinai a fost coleg, în 1737⁴⁹, cu Gherontie Cotore și Petru Tóhádi, la iezuiții din Cluj, unde a studiat filosofia și unde a reușit să-și termine studiile⁵⁰. Mișcarea lui Visarion Sarai l-a găsit pe Mardsinai (Margzsinai) în Colegiul iezuit, locul unde s-au format mai mulți membri ai familiilor Aron, Boer, Cotore, Dobra, Caliani, Timandi sau Pop de Daia.

---

⁴⁶ *Ibidem*, f. 422r-v.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 497r-v.

⁴⁸ Laura Stanciu, Keith Hitchins, Daniel Dumitran (ed.), *Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754)*, Cluj Napoca, Editura Mega, 2009. Documentul nr. 447 (10 octombrie 1752 - 23 noiembrie 1754); I. Tóth Zoltán, *Primul secol*, p. 187-189.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 60 - 61.

⁵⁰ MOL. *Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Erdélyi Kancellária Regisztratúrája. Acta Generalia*, B-2, nr. 188, f. 1a.